Siyasi sistem

Vikipedi, özgür ansiklopedi

Yönetim sistemleri veya **siyasal sistemler**, herhangi bir devletin, mikrodevletin ve mikroulusun yönetimi için, hükmetme (özellikle yasama ve yürütme) gücünün kimin veya kimlerin elinde bulunacağını belirleyerek oluşan ve farklılaşan devlet iktidarı türlerini ifade eder.

İnsanoğlu Yeryüzünde var olduğundan bu yana farklı yönetim biçimleri ile ülkeler idare edilmiştir. Özellikle de Ulus Devlet kavramının ortaya çıkışı ile daha bütünsel ve yerleşik kavramlar bu yönetim anlayışlarını, sınıflandırmada genel geçer kabul görmüş sistemler haline dönüştürmüştür.

İçindekiler

Monarşi
- A. Geleneksel Monarşiler
  - Tek Uluslu Monarşiler
  - Çok Uluslu Monarşiler
- B. Baskıcı Monarşiler

Oligarşi
- A. Yerleşik Oligarşiler
- B. İhtilalci Oligarşiler

Demokrasi
- A. Doğrudan Demokrasi
- B. Dolaylı Demokrasi
  - Cumhuriyet (Republik, Respublica)
  - Federasyon (Federal Devlet, Birleşik Devlet)

Anarşi

Kaynakça

Monarşi

Monarşi (Tekerklilik): (Yunanca *Mono: "Bir, Tek" – Arch: "Erk, İktidar"* sözcüklerinin bileşik halidir.) Ülke yönetiminde tek bir kişinin iktidara mutlak hakim olması durumudur. Bu tek kişinin gücünün çoğu zaman tanrısal kökenli olduğu kabul edilir. Yönetim hakkı soy yoluyla miras kalır ve çoğu zaman hanedanın erkek üyeleri arasında atadan oğula geçerek devam eder. Ancak soyun kadın tarafından sürdüğü ve/veya iktidarın kadın tarafından kullanıldığı hanedanlar da mevcuttur. Ayrıca kimi durumlarda zor kullanılarak ele geçirilmiş olan iktidar makamı silah gücüyle ayakta tutulabilir.

A. Geleneksel Monarşiler

Geleneksel (soya dayalı) monarşinin, Mutlak ve Meşruti olmak üzere iki türü mevcuttur.

- **Mutlak Monarşi (Mutlakiyet):** Hükümdarın yetkileri tek elde toplanmıştır, bu yetki mutlak ve paylaşılamazdır. Çünkü hükümdarın Tanrının temsilcisi olduğu, kutlu bir soydan geldiği hatta bazı toplumlarda Tanrının oğlu veya Tanrının bizzat kendisi bile olduğu inanışı mevcut olabilir.
- **Meşruti Monarşi** (**Meşrutiyet**): Hükümdarı çeşitli ölçülerde denetleyebilen ve iktidar yetkisini farklı düzeylerde paylaşabilen bir meclisin / parlamentonun bulunması halidir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, bu meclisin bir danışma kurulu veya bakanlar kurulu olmayıp (çünkü bunlar değişik adlarla mutlak monarşilerde de bulunabilir) hükümdarın iktidar ve yasama gücünü paylaşan ve kısıtlayan bir organ olmasıdır. Bu denetleme yetkisi de farklı tür ve ölçülerde uygulanabileceği gibi hükümdar da meclis üzerinde feshetme, seçimleri yenileme başta olmak üzere farklı haklara sahip bulunabilir.

Ayrıca Sembolik Monarşi adı verilen bir uygulama da mevcuttur.

- **Sembolik (anayasal) monarşi**: Hükümdarın ve ailesinin, hükmetme gücünün elinden alınmış olduğu, kraliyet kavramının tamamen sembolik bir hale geldiği yönetim biçimidir. Fiili yönetim erki, parlamentolar ve hükûmetlerce yürütülür. Örneğin günümüzde İngiltere, Hollanda, İsveç, Norveç gibi ülkelerde olduğu gibi… *(Bkz. Cumhuriyet Türleri)*

Erk yetkisinin genişliğine ve yayıldığı alana göre ise monarşiler iki düzeyde tezahür ederler:

1. Tek Uluslu Monarşiler
2. Çok Uluslu Monarşiler

Tek Uluslu Monarşiler

Krallık: Mutlak iktidar gücüne sahip bir yöneticinin tek bir ülkeyi idare etmesidir. Genelde tek uluslu (veya az uluslu) bir yönetim biçimidir. Bu erk sahibi kişiye, toplumdan topluma farklı isimler verilebilir: *Padişah, Çar, Şah, Kral, Sultan, Emir, Melik, Han, Kağan, King, König, Mikado, Raca, Kaiser, Vang, Reks…*

Çok Uluslu Monarşiler

İmparatorluk: Bu kavram ise krallıkla yönetim biçiminin bir üst aşaması olup, krallıkların birleş(tiril)ip bütünleş(tiril)mesi halidir. Bu bağlamda imparator, kralların kralıdır. Çok ulusludur. İmparator da farklı toplumlarda farklı isimlerle anılabilir: *Hakan, Mihrace, Firavun, Basilius, Tenno…*

B. Baskıcı Monarşiler

İktidara gelen ve otoriteyi tek elde toplayan kişinin, askeri ve/veya silahlı kuvvetlerle yani geleneksel olmayan yöntemlerle (ihtilal, ayaklanma, devrim ile) yönetimi ele geçirmesi ve (sonradan demokratik rejimlere dönüşenler hariç) bu baskıcı yönetim anlayışlarının bu ülkelerde sürdürülerek uygulanmasıdır.

Baskıcı monarşiler sivil veya militarist (askeri) görünümlü olarak iki türlü ortaya çıkar. Fakat bu yalnızca görüntüdeki bir farktır. Bu iki tür hızla birbirine dönüşebilir.

- **Diktatörlük**: Baskıcı monarşilerin en yaygın örneğidir. Bu gibi kişiler genellikle asker kökenli olup, ülkeyi tek başına yönetir. Diktatörün arkasında bulunan silahlı güç, iktidarının teminatıdır.
- **Despotluk**: Ülkenin başında bir "despot" bulunur. Bazen "tiran" adıyla da anılır. Ülke yönetiminde zorbalığın, acımasızlığın hakim olmasıdır. Sivil bir kişinin (bazen demokratik yollarla) işbaşına gelip ülkede baskıya dayalı bir rejim kurup yönetimi mutlak olarak ele geçirmesi ve iktidardan inmemek için her yola başvurmasıdır. Zaten Despot veya Tiran, kelime anlamı itibarıyla "zorba" demektir. Sivil görünümlü despot yeri geldiğinde silah kullanmaktan kaçınmaz.

Oligarşi

Oligarşi (**Azerklilik**): (Yunanca *oligo*: "Az, Azınlık" – *arch*: "Erk, İktidar" sözcüklerinin bileşik halidir.) Ülkedeki küçük bir grubun, az sayıda üyesi bulunan bir topluluğun veya geniş bir kitle oluşturmayan bir sınıfın yönetim yetkisine sahip olması durumudur. Değişik türleri mevcuttur.

A. Yerleşik Oligarşiler

- **Teokrasi**: (*Teo, Tei*: "Tanrı, Tanrısal") Ülkeyi din adamları sınıfının yönetmesidir.
- **Aristokrasi**: (*Aristus*: "Seçkin, Üstün") Seçkinler veya soylular sınıfı ülkeyi yönetir.
- **Plütokrasi**: (*Plutos*: "Zengin, Zenginlik") Zenginler sınıfının ülkeyi yönetmesidir.
- **Teknokrasi**: (*Techno*: "Teknik, Yöntem") Bilginlerin, akademisyenlerin iktidarıdır.
- **Jüristokrasi**: (*Jure*: "Adalet, Yargıç") Yargıçlar sınıfına yönetim hakkı tanınmasıdır.

Not: Tamlamaların sonundaki Yunanca *-Krasi* (*-Krasia, -Kratia*): "Erk, İktidar" *demektir.*

B. İhtilalci Oligarşiler

Cunta: Bir grubun iktidarı silah gücüyle veya zor kullanarak ele geçirip iktidara sahip olmasıdır.

1. **Sivil Cunta**: Ülkeyi zor kullanarak yöneten, görüntüde sivil olan ama gerektiğinde silah kullanmaktan çekinmeyen bir azınlığın iktidarıdır. Hızla militarist (askeri) bir rejime dönüşebilir.
2. **Askeri Cunta**: Askerlerden oluşan küçük bir grup yönetimdedir. Sırf askeri bir görünüm sergilememek için Sivil Cunta'ya dönüşebilirler.

- Cunta'nın Diktatörlük'ten farkı, (tek bir kişinin değil de) bir grubun ve ona bağlı askeri örgütün yönetime hakim bulunmasıdır. Bazen Cuntanın içinden bir kişi Diktatöre dönüşebilir.

Demokrasi

Demokrasi (**Toplumerki**): (Yunanca *Demos*: "Nüfus, Halk" – *Kratia*: "Erk, İktidar" sözcüklerinin bileşik halidir.) Herkesin -veya hak tanınan çoğunlukların- yönetime doğrudan veya dolaylı olarak katılma olanağının bulunmasıdır. Temsile dayalı olup olmamasına göre iki türü bulunur. Doğrudan Demokrasi ve Dolaylı Demokrasi…

- **Poliarşi** (**Poligarşi**): (Yunanca *Poly*: "Çok, Çoğunluk" – *Arch*: "Erk, İktidar" sözcüklerinin bileşik halidir.) *Şekli Demokrasi* de denir. Şekil olarak demokrasiye çok benzer fakat eksik yönleri vardır. Sadece çoğunluğun istekleri dikkate alınır. Muhalefet yok sayılır. (Oysaki demokrasi her anlamda azınlıkta olanların ve herkesin haklarını da dikkat alır ve onları korur.) Ayrıca halkı siyasi bilince sahip olmayan ülkelerdeki yönetim anlayışı da kastedilir. Görüntüde bir demokrasi vardır.

A. Doğrudan Demokrasi

Doğrudan Demokrasi tüm herkesin toplumsal yönetim hakkının, yasama yetkisinin bulunmasını ifade eder. Bir topluluğun, şehrin, ülkenin veya yönetim biriminin bütün üyeleri bir araya gelir, tartışır, uzlaşır ve karar alırlar. Genelde büyük bir meydan veya bu iş için tahsis edilmiş kapalı veya yarı açık alanlarda gerçekleşen sistematik toplantılarla yönetim sürecine herkes katılır. Günümüzde bu sistemi büyük kitlelerden oluşan toplumlarda uygulamak çok zordur. Kısmen İsviçre'nin bazı kantonlarında ve yalıtılmış ilkel topluluklarda görülmektedir. Bu sistemin uygulanma olanağının bulunmadığı yönetim biçimlerinde ise Referandum (Halk Oylaması) adı verilen yöntem, Doğrudan Demokrasi uygulamasının bir kalıntısı veya yansıması niteliğinde ortaya çıkar.

B. Dolaylı Demokrasi

Dolaylı Demokrasi (*Temsili Demokrasi*) yönetim hakkının temsilciler veya vekiller aracılığıyla yürütülmesidir. Bu temsilci veya vekiller Meclis, Senato, Parlamento gibi isimlerle anılan toplulukları meydanı getirirler ve yasama işlevini yerine getirirler. Yönetim hakkına sahip olan bu meclis(ler) bir tane olabileceği gibi birden fazla da olabilir. Bu meclisler Genel Seçimler ile oluşturulur. Yönetimi tamamlayan Yerel Seçimler daha alt idari birimlerin seçimine de imkân verir. Demokrasilerin birçoğunda yürütme organının fiili sorumlusu olan bir başbakan ve bakanlardan oluşan bakanlar kurulu vardır. Bu kurula hükûmet veya kabine de denilir.

- **Referandum** (*Plebisit*): Halk Oylaması da denir. Dolaylı Demokrasiler içinde uygulanır ancak Doğrudan Demokrasilerin bir kalıntısıdır. Yapılacak yasal bir düzenleme halka sorulur. Milletvekili veya temsilci seçiminden çok farklı bir uygulamadır. Evet (Kabul) veya Hayır (Red) şeklinde iki oy vardır. Bazen de iki seçenekten birisinin tercih edilmesi istenir. Örneğin Anayasalar bütünsel olarak değiştirildiğinde (yeni bir Anayasa yapıldığında) halk oyuna sunulur. Bunun dışında pek çok hususta Referandum yapılabilir. Mesela tarihte Hatay'ın Türkiye'ye katılması o dönem mevcut olan Hatay Cumhuriyeti halkının referandumda verdiği kabul oyları ile gerçekleşmiştir. Genel Referandum ve Yerel Referandum olmak üzere iki türü vardır. İskandinav ülkelerinde çok yaygın olarak başvurulan bir yöntemdir. Çünkü bu ülkelerde yerel (il, ilçe, belediye düzeyinde) de referandumlar yapılabilmektedir. Örneğin bir köprünün yapılıp yapılmaması için sadece bir kasabada referanduma gidilebilir. Ancak her konu referanduma götürülmez, bu yola başvurmanın koşulları vardır, çünkü masraflı bir uygulamadır. Türkiye'de yerel referandum olanağı yoktur, sadece ülke genelinde (Genel Referandum) yapılabilir.

Devletin başında sembolik veya fiili olarak kimin bulunacağı ve yetkilerinin ne olacağına göre dolaylı demokrasiler aşağıdaki gibi sınıflandırmalara tabi tutulabilir. Bu sınıflandırmada Yasama ve Yürütme organlarının birbirlerinden ne ölçüde ayrılacağı (Bakanların mutlaka Parlamento içinden mi yoksa kesinlikle Parlamento dışından mı atanacağı), bu organları belirlemek için seçimlerin nasıl uygulanacağı, Parlamentoların, Yürütme Organı (Hükûmet, Kabine, Bakanlar Kurulu) üzerindeki denetim gücünün ne ölçüde gerçekleşeceği diğer belirleyici kriterler olarak sayılabilir.

Cumhuriyet (Republik, Respublica)

Cumhuriyet kavramı genel olarak temsili demokrasinin uygulanmasını ifade eder.

1. **Sembolik Cumhurbaşkanlığı**: Ülkeyi ve milleti temsil eden seçilmiş bir kişinin devletin başında bulunmasıdır. Sadece temsil yetkisi vardır. Çoğu zaman meclis tarafından seçilir (kesin bir kural değildir). Fiili idare görevi ve sorumluluğu yoktur. Tüm yetkiler başbakandadır.

2. **Etkin Cumhurbaşkanlığı** (*Yarı-Başkanlık*): Geniş yetkileri vardır ve başbakan üzerinde bağlayıcıdır. Genellikle halk tarafından seçilir (kesin bir kural değildir).

- **Sembolik Monarşi** (*Anayasal Monarşi, Parlamenter Monarşi*): Bir kraliyet ailesinin var olması ancak sembolik olarak görev yapmasıdır. Tüm sorumluluk başbakandadır. Yasama yetkisini ise parlamento kullanır. Bu durumda krallık tamamen sembolik olduğu için meşruti veya mutlakiyetçi bir monarşi olarak değil, demokrasinin farklı bir biçimi olan kendine özgü bir yönetim anlayışı olarak algılanmalıdır.

Federasyon (Federal Devlet, Birleşik Devlet)

Federasyon, içişlerinde bağımsız, kısmen özerk ama daha büyük bir devlet yapısına da sıkı sıkıya bağlı birimlerden oluşan yönetim biçimidir. Yani "devlet" sıfatı taşıyan fakat çeşitli nedenlerle bağımsız olarak davranamayan devletlerin birleşmesiyle oluşan daha büyük ve kapsayıcı bir devlettir. Küçük devletlere "Eyalet" veya "Federe Devlet", hepsini kapsayan büyük devlete ise "Federal Devlet" denir. Amerika Birleşik Devletleri örneğinde olduğu gibi…

Ayrıca kabileler şeklinde örgütlenen (kabile devleti) bazı Afrika devletleri ile kavimler şeklinde örgütlenen (aşiret devleti) bazı Arap ülkeleri (örneğin Libya) ve içerisinde özerk devletler bulunan cumhuriyetler federasyon olarak değerlendirilebilir. Federasyonlarda genelde başkanlık sistemi tercih edilir ama bu kesin bir kural değildir.

- **Başkanlık Sistemi**: Başbakan ve Cumhurbaşkanı aynı kişidir. Bu kişiye artık "Başkan" veya "Devlet Başkanı" adı verilir. Yürütme tek elde toplanmıştır. Ancak Federal bölgelerin her birinin kendi başbakanı vardır. Yürütme organı yasama organından kesin olarak ayrıştırılmıştır. (Başkan ve Bakanlar, milletvekili/senatör değildir.)

Anarşi

Anarşi (**Erksizlik**): (Yunanca *An*: "Olumsuzluk Eki" – *Arch*: "Erk, İktidar" sözcüklerinin bileşik halidir.) Her tür otoriteyi, yönetim anlayışını reddeden görüştür. Herkesin eşit olduğunu, insanın devlet kurumuna ihtiyacı olmadığını savunur. Uygulanabilirliği mümkün gözükmemektedir. Savunucuları tarafından, Devletsiz toplumların karmaşaya sürükleneceği gerçeği göz ardı edilmiştir. Devleti ortadan kaldırmayı amaçlayan bu görüşler kimi zaman bunu başarabilmek için şiddete başvurmuşlardır ve anarşi kelimesi terör ile özdeş hale gelmiştir. İlk önce felsefi bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Devleti ortadan kaldırmak için Anarşist Komünizm gibi şiddete dayalı uygulamalar görülmüştür.

Kaynakça

- Siyasal Sistemler, Ahmet Taner Kışlalı, İmge Kitabevi Yayınları / Siyaset Dizisi, Ankara, 2006, ISBN : 9789755330082
- Almond, Gabriel A., et al. Comparative Politics Today: A World View (Seventh Edition). 2000. ISBN 0-316-03497-5, June 25, 2011.
- Ferris, Kerry, and Jill Stein. The Real World An Introduction to Sociology. 3rd ed. New York City: W W Norton & Co, 2012. Print.
- "Political system". Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online.
- Encyclopædia Britannica Inc., 2012, Confederations and Federations (http://www.britannica.com/EBchecked/topic/467746/political-system/36699/Confederations-and-federations) 30 Aralık 2013 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi (https://web.archive.org/web/20131230234404/http://www.britannica.com/EBchecked/topic/467746/political-system/36699/Confederations-and-federations)..
- Uwe Andersen, Wichard Woyke: *Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland.* 5., aktual. Auflage, Leske + Budrich, Opladen 2003. (Artikel „Politisches System (http://www.bpb.de/nachschlagen/lexika/handwoerterbuch-politisches-system/40364/politisches-system?p=6) 30 Aralık 2013 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi (https://web.archive.org/web/20131230232059/http://www.bpb.de/nachschlagen/lexika/handwoerterbuch-politisches-system/40364/politisches-system?p=6)." online auf den Seiten der Bundeszentrale für politische Bildung)
- Michael Becker, Johannes Schmidt, Reinhard Zintl: *Politische Philosophie.* 2., durchgesehene Auflage, Schöningh, Paderborn 2009, ISBN 978-3-825-22816-3.
- Thomas Bernauer, Detlef Jahn, Patrick Kuhn, Stefanie Walter: *Einführung in die Politikwissenschaft.* Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2009, ISBN 978-3-832-93807-9.
- Alexander Gallus, Eckhard Jesse: *Staatsformen. Modelle politischer Ordnung von der Antike bis zur Gegenwart. Ein Handbuch*. Böhlau, Köln/Weimar/Wien 2007, ISBN 978-3-8252-8343-8.
- Jürgen Hartmann: *Westliche Regierungssysteme: Parlamentarismus, präsidentielles und semi-präsidentielles Regierungssystem.* 2., aktualisierte Auflage, VS Verlag, Wiesbaden 2005, ISBN 3-5311-4221-6, S. 15 ff. (http://books.google.de/books?id=Sse6QTzra0MC&pg=PA15&dq=V%C3%B6lkerrecht+Typologie+Staat) 30 Aralık 2013 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi (https://web.archive.org/web/20131230231906/http://books.google.de/books?id=Sse6QTzra0MC&pg=PA15&dq=V%C3%B6lkerrecht+Typologie+Staat). („Das Regierungssystem. Definition, Typologie und politiktheoretischer Hintergrund").

- Göze, Ayferi: (1987) Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yayınları, İstanbul.

Otorite kontrolü	BNE: XX525489 (http://catalogo.bne.es/uhtbin/authoritybrowse.cgi?action=display&authority_id=XX525489) · GND: 4046584-6 (https://d-nb.info/gnd/4046584-6)

"https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Siyasi_sistem&oldid=24931108" sayfasından alınmıştır

Sayfa en son 20.33, 21 Şubat 2021 tarihinde değiştirildi.

Metin Creative Commons Atıf-BenzerPaylaşım Lisansı altındadır; ek koşullar uygulanabilir. Bu siteyi kullanarak, Kullanım Şartlarını ve Gizlilik Politikasını kabul etmiş olursunuz.
Vikipedi® (ve Wikipedia®) kâr amacı gütmeyen kuruluş olan Wikimedia Foundation, Inc. tescilli markasıdır.